

Dariusz Rozmus, Sławomir Witkowski

Literatura i źródła do dziejów Zagłębia Dąbrowskiego

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy 2/2, 185-192

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DARIUSZ ROZMUS
Muzeum Miejskie Sztygarka w Dąbrowie Górniczej
SŁAWOMIR WITKOWSKI
Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu,
Warszawskie Seminarium Teologiczne

LITERATURA I ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW ZAGŁĘBIA DĄBROWSKIEGO

Na temat Zagłębia Dąbrowskiego ukazał się cały szereg publikacji naukowych i popularnonaukowych. Nie sposób jest w niniejszym artykule uwzględnić wszystkich prac, które prezentują zróżnicowany poziom merytoryczny. Skupimy się więc na najważniejszych opracowaniach, których tematyka związana jest z dziejami regionu.

Zagłębie Dąbrowskie jest tworem pojęciowym dość młodym i utworzonym sztucznie. Wciąż trwają dyskusje nad granicami Zagłębia, bądź w ogóle nad zasadnością wyodrębniania tego obszaru.¹ Według wielu komentatorów (chodzi w tym wypadku nie tylko o historyków, ale polityków, publicystów i innych) wyodrębnienie Zagłębia Dąbrowskiego nie miało nigdy głębszego uzasadnienia geograficznego, czy językowo-kulturalnego. Pomimo tego po odzyskaniu niepodległości dalej utrwalano schemat podziału sięgający czasów rozbiorów. W 1922 r. część Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego weszła w skład Województwa Śląskiego, natomiast Zagłębie Dąbrowskie włączono do województwa kieleckiego (wcześniej w XIX wieku większość tych terenów wchodziła w zaborze rosyjskim w obręb guberni kieleckiej).²

Z drugiej jednak strony pojawiła się tendencja do poszukiwania tożsamości regionalnej na poddanym określonym procesom historycznym obszarze. Aby jednak doprowadzić do narodzin tzw. tożsamości regionalnej trzeba to pojęcie w ogóle zdefiniować. Nie jest to zadanie proste. Jak zauważył W. Świątkiewicz „Jeśli tożsamość jest wartością i jeśli tożsamość skupiona jest wokół wartości, wyraża się poprzez wartości, to w trosce o tożsamość należy dać pierwszeństwo wartościom wobec ich kulturowych

1 A. Glimos-Nadgórska, *Literatura i źródła do dziejów Zagłębia Dąbrowskiego w edukacji historycznej*, „Wiadomości Historyczne” nr 2, marzec-kwiecień 2011, s. 19-20.

2 Por. K. Królikowski, *Położenie geograficzne*, [w:] Dąbrowa Górnicza – zarys rozwoju miasta. Red. W. Długoborski, Katowice 1976, s. 17.

i historycznych instytucjonalizacji”.³ Możemy zatem przyjąć, że nawet brak ujętych w ramy administracyjne granic regionu nie przeszkadza tworzeniu się pewnych powiązań o charakterze wspólnotowym. Konkretnym tego wymiarem są trwałe i bardzo ważne instytucje naukowo-kulturalne, takie np. jak Muzeum Zagłębia w Będzinie. Wszystko to dzieje się pomimo tego, że jak już wspomniano powyżej, nawet samo dokładne określenie zasięgu geograficznego Zagłębia Dąbrowskiego jest bardzo słabo określone.⁴

Pojęcie Zagłębia ugruntowało się na tyle, że odwoływały się do niego przed wojną nawet wydawnictwa mniejszości żydowskiej,⁵ a dzisiaj działające organizacje o charakterze ziomkostw.⁶ W wydawanej w Izraelu polskojęzycznej gazecie „Nowiny Kurier” ukazały się nawet artykuły o żydowskich pisarzach, pochodzących z tego regionu.⁷

Spośród syntetycznych artykułów, które próbują zebrać i podsumować literaturę i źródła do dziejów Zagłębia Dąbrowskiego, ukazał się ostatnio artykuł Anny Glimos-Nadgórskiej. Autorka niestety ominęła szereg istotnych prac poświęconych dziejom i kulturze regionu.⁸ Próbę syntezy i bilansu ruchu sportowego podjął Mirosław Ponczek.⁹ Stan badań na temat dziejów Żydów w Zagłębiu omówił Sławomir Witkowski.¹⁰

W ostatnim czasie organizuje się wiele cyklicznych konferencji, które mają przybliżyć dzieje i kulturę regionu. Przykładem mogą tutaj być coroczne Sesje Zagłębiowskie, w których uczestniczą nauczyciele zagłębiowskich szkół. Sesje organizowane są przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Sosnowcu. Owocem tych konferencji są publikacje wydawane pod redak-

3 Cyt. za: W. Świątkiewicz, *Tożsamość kulturowa regionu jako wartość społeczna*, [w:] *Zagłębie Dąbrowskie w poszukiwaniu tożsamości regionalnej*. Red. M. Barański, Katowice 2001, s. 89.

4 Na ten temat por. M. Nita, *Zagłębie Dąbrowskie w historiografii. Pojęcie, źródła stan badań i postulaty badawcze*, [w:] *Zagłębie Dąbrowskie...*, s. 52-71.

5 Można tu wymienić: „Zaglembier Cajtung” (w języku jidysz) „Goniec Zagłębia” (gazeta polsko – żydowska), oraz „Zaglembier Blat” (w języku jidysz) por. M. Cyankiewicz, *Zaglembier Cajtung to gazeta Zagłębia*, „Wiadomości Zagłębia” nr 47 (2257)/ 2001 r.

6 Por. „Zagłębie (Zaglembie) Newsletter”, September 2010.

7 Por. A. Ćwiakowska, *Pamięci Żydów Zagłębia*, „NK” 1969, z dn. 8 VIII [za:] M. Cyankiewicz, Anna Ćwiakowska – pisarka, dziennikarka i tłumaczka. *Izrael: na krawędziach polszczyzny, polskości i żydowskości*, [w:] *Regionalizm w szkolnej edukacji - wielokulturowość Zagłębia Dąbrowskiego*. T. 3. Red. D. Rozmus, S. Witkowski, Sosnowiec 2009, s. 191-200.

8 A. Glimos-Nadgórska, *Literatura i źródła do dziejów...*, s.19-26.

9 M. Ponczek, *Sport w Sosnowcu i w Zagłębiu Dąbrowskim – stan i perspektywy badań historycznych (1999-2009)*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim i regionach ościennych*. Red. M. Ponczek, S. Witkowski, A. Fryc, Sosnowiec [i in.] 2010, s. 26-32.

10 S. Witkowski, *Jak i czego nauczać o dziejach Żydów na lekcjach historii, języka polskiego i wiedzy o kulturze*, [w:] *Regionalizm w szkolnej edukacji*. Pogranicze śląsko-małopolskie (Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie, ziemia olkuska). Red. D. Rozmus, S. Witkowski, s. 47-55.

cją Mariana Kisiela i Pawła Majerskiego.¹¹ Odbyły się także konferencje poświęcone zagadnieniom regionalnym, w tym historii średniowiecza¹² tego regionu oraz zagadnień z historii nowożytnej (w tym tematyki etnograficznej, literaturoznawczej, prasoznawczej czy też społecznej). Badaniom nad tymi zagadnieniami służyły sesje naukowe w ramach cyklu *Regionalizm w Szkolnej Edukacji*, których efektem było wydanie jak do tej pory 4 tomów publikacji pokonferencyjnych.¹³ Poszczególne konferencjom patronowało m.in. Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Sosnowcu. A jedno z nich odbyło się na terenie IV Liceum im. Stanisława Staszica w Sosnowcu, które było współwydawcą publikacji pierwszego tomu „Regionalizmu w szkolnej edukacji”. Autorami artykułów publikowanych w tej serii są naukowcy (w tym kilku z tytułami profesorów) i regionaliści z takich ośrodków jak: Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Muzeum Miejskie „Szytgarka” w Dąbrowie Górniczej, Muzeum Zagłębia z Będzina, Muzeum Miejskie z Sosnowca i kilku innych placówek naukowych, a także nauczyciele wszystkich szczebli szkół z obszaru Zagłębia Dąbrowskiego.

Ukazał się również cały szereg publikacji popularnonaukowych, które choćby ze względu na swoją dostępną dla młodego czytelnika formę warte są polecenia dla nauczycieli.¹⁴ Z klasyków regionalizmu wymie-

11 *Literackie Zagłębie. Materiały I Sesji Zagłębiowskiej Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Gustawa Daniłowskiego w Sosnowcu oraz Instytutu Nauk o Literaturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Sosnowiec, 22 listopada 2002*. Red. M. Kisiel, P. Majerski, Sosnowiec 2003; *Biografie z Zagłębia. Materiały II Sesji Zagłębiowskiej, Sosnowiec, 20 listopada 2003 roku*. Red. M. Kisiel, P. Majerski, Sosnowiec 2004; *Mozaika Kultur. Materiały IV Sesji Zagłębiowskiej. Sosnowiec, 1 grudnia 2005*. Red. M. Kisiel, P. Majerski, Sosnowiec 2006.; *Zagłębiowskie rody. Materiały VI Sesji Zagłębiowskiej, Sosnowiec 6 grudnia 2007 roku*. Red. M. Kisiel, P. Majerski, Sosnowiec 2008. *Pisarze z Zagłębia. Materiały VIII Sesji Zagłębiowskiej Sosnowiec, 22-23 października 2009 roku*. Red. M. Kisiel, P. Majerski, Sosnowiec 2010.

12 *Osadnictwo nad Przemszą i Brynicą w średniowieczu*. Red. J. Sperka, S. Witkowski, Sosnowiec-Cieszyn 2005.

13 W ramach tej serii wydano dotychczas kilka pozycji por. *Regionalizm w szkolnej edukacji. Pogranicze śląsko-małopolskie (Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie, Ziemia Olkuska)*. Red. D. Rozmus, S. Witkowski, Sosnowiec 2008; *Z dziejów Zagórza, „Regionalizm w szkolnej edukacji”*. T. 2. Red. D. Rozmus, S. Witkowski, Sosnowiec 2008; *Wielokulturowość Zagłębia Dąbrowskiego, „Regionalizm w szkolnej edukacji”*. T. 3. red. D. Rozmus, S. Witkowski, Sosnowiec [i in.], 2009. *Żydzi na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim. Historia. Kultura. Zagadnienia konserwatorskie, „Regionalizm w szkolnej edukacji”*. T. 4. Red. D. Rozmus, S. Witkowski, Kraków [i in.], 2011.

14 J. Krajniewski, *Żydzi wiejscy kahału będzińskiego na przełomie XVIII i XIX wieku*, [w:] *Żydzi na wsi polskiej, Szreniawa 2006*; tenże, *Miasteczko Będzin*, Będzin 2003; tenże, *Będzin. Początki miasta*, Będzin 2008; W. Jaworski, *Żydzi będzińscy*, Będzin 1993.

nimy Mariana Kantora Mirskiego,¹⁵ Jana Przemszę-Zielińskiego oraz księdza Jana Wiśniewskiego. W wielotomowym cyklu książek regionalistycznych opisał on wiele miejscowości kojarzonych terytorialnie z obszarem Zagłębia¹⁶. Istnienie, choćby wirtualnie, pojęcia Zagłębia stymuluje powstawanie popularnych opracowań historii regionu,¹⁷ a także szczegółowych opracowań poszczególnych okresów historycznych.¹⁸ Przez lata wydano też liczne książki omawiające losy ludzi i tradycje regionu.¹⁹ Publikuje się też wiele artykułów z konferencji poświęconych historii i kulturze regionalnej. Poszczególne muzea w regionie często wydają materiały pokonferencyjne ze spotkań poświęconych historii, kulturze i lokalnemu przemysłowi.²⁰

Opublikowano również kilka przewodników odwołujących się swoją treścią do pojęcia Zagłębia Dąbrowskiego, niektóre pozycje powstały już

15 Twórczość naukowa tego autora wymyka się jednoznacznej ocenie. Z jednej strony zebrał on pracowicie ogromny materiał dotyczący dziejów Zagłębia Śląsko-Dąbrowskiego oraz Ziemi Olkuskiej. Dotarł do dokumentów których w żaden sposób nie można dzisiaj odnaleźć. Z drugiej zaś strony w jego publikacjach roi się od wiadomości niesprawdzalnych czasami fantastycznych. Pomimo tego nikt kto podejmuje się pracy nad dziejami wspomnianego powyżej regionu nie może pominąć dzieła Kantora-Mirskiego. Był on ojcem znanego krakowskiego artysty, Tadeusza Kantora. Zginął w 1942 roku, zatłuczony przez esesmana w kamieniołomie w Oświęcimiu. Pod redakcją M. Kantora Mirskiego ukazały zeszyty *Z Przeszłości Zagłębia Dąbrowskiego i okolicy*. T.3. Zeszyty te w liczbie 17 publikacji wychodziły w latach 30-tych (od 1932 do 1936 r). W 1985r. ukazał się zeszyt monograficzny poświęcony twórczości kronikarskiej M. Kantora-Mirskiego. Ukazały się w nim liczne artykuły m.in. J. Jaros, *Marian Kantor-Mirski jako historyk górnictwa*, „Zeszyt Zagłębiowski” nr 1/1985, Muzeum Zagłębia w Będzinie 1985, s. 29–34, czy też artykuł podsumowujący działalność naukową M. Kantora-Mirskiego, por. J. Zięba, *Wartość naukowa prac M. Kantora-Mirskiego*, „Zeszyt Zagłębiowski” nr 1/1985, Muzeum Zagłębia w Będzinie 1985, s. 34–42

16 J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast i pamiątek w Olkuskiem, Marjówka Opoczyńska 1933* oraz tenże *Diecezja Częstochowska Opis historyczny kościołów, miast, zabytków w dekanatach: będzińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim, i żareckim oraz parafii Olsztyn*, pierwsze w wydanie 1936, (reedycja) Kielce 2000.

17 J. Przemsza-Zieliński, *Historia Zagłębia Dąbrowskiego*, Sosnowiec 2006, E. Gonddek, *Zagłębie Dąbrowskie do 1945 roku. Dydaktyczne materiały dokumentacyjne i bibliograficzne*, Katowice 1991; por. też *Dzieje ziemi zagłębiowskiej – informator wystawy*. Scenariusz A. Rogaczewska, J. Krajniewski, Muzeum Zagłębia w Będzinie 1997.

18 Por. *Zagłębie Dąbrowskie w czasach zaborów i walk o niepodległość (do roku 1918)*. Red. J. Walczak, Sosnowiec 2004; *Zagłębie Dąbrowskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*. Red. J. Walczak, Sosnowiec 2005.

19 Por. m.in. J. Pierzchała, *Legenda Zagłębia*, Katowice 1962.

20 Muzeum „Szttygarka” opublikowało materiały pokonferencyjne pt. *Wpływ przemysłu na rozwój Dąbrowy Górniczej*, Katowice 2008 a w tej publikacji m.in. K. Sobota, *Kultura materialna i duchowa grup zawodowych górnictwa i hutnictwa* [w:] *Wpływ przemysłu na rozwój Dąbrowy Górniczej*, Katowice 2008, s. 127–134, D. Rosińska *Wpływ industrializacji na strukturę wyznaniową ludności w Zagłębiu Dąbrowskim do 1914r.* [w:] *Wpływ przemysłu na rozwój Dąbrowy Górniczej*, Katowice 2008, s. 110–118 przy czym autorka określa się jako pasjonatka Dąbrowy Górniczej.

przed II wojną światową²¹ i są szczególnie cenione na rynku antykwarycznym, inne wydano już pod koniec XX wieku.²²

Duża grupa regionalistów działa w regionie olkuskim. Ze względu na sąsiedztwo niektóre z omawianych przez olkuskich regionalistów miejscowości siłą rzeczy określa się jako zagłębiowskie. Warto tu wymienić Olgierda Dziechciarza, autora wielotomowych wydawnictw poświęconych Olkuszowi i okolicom. Mają one formę przewodników, w których uwzględniono również życie kulturalne miasta i regionu.²³ Istotne zasługi dla udokumentowania Bolesławia i jego regionu ma regionalista inżynier Józef Liszka.²⁴

W chwili obecnej rolę wiodącego kronikarza regionu stara się odegrać inżynier górnik - Bolesław Ciepela.²⁵ Jest on autorem wielu publikacji popularnonaukowych, których nie sposób ocenić w sposób jednoznaczny.²⁶ Obok publikacji poświęconych dziejom Żydów w Zagłębiu, w których znajdują się liczne błędy merytoryczne (które przecież w twórczości wspomnianego twórcy odbiegają zasadniczo od głównego nurtu jego zainteresowań)²⁷ B. Ciepela pisze wartościowe publikacje. Warto zwrócić uwagę na opracowanie poświęcone dziejom przemysłu (zwłaszcza górnictwu węgla kamiennego) w omawianym regionie.²⁸

Od wielu lat działa Klub Kronikarzy Zagłębia skupiający głównie amatorów regionalistów.²⁹ Periodycznie ukazują się obfite zbiory tekstów o tema-

21 *Przewodnik po Zagłębiu Dąbrowskim*, Sosnowiec 1939.

22 Por. *Poznaj swoją „Małą Ojczyznę” Zagłębie Dąbrowskie i okolice – krótki leksykon dla młodzieży szkolnej wg. opracowania Anatola Zielińskiego*, Sosnowiec 1991.

23 Por. O. Dziechciarz, *Przewodnik po ziemi olkuskiej. Cz. 1, Olkusz*, Olkusz 2000, tenże, *Przewodnik po ziemi olkuskiej – gmina Olkusz. T. 1, Olkusz 2002*, tenże, *Przewodnik po ziemi olkuskiej – gminy Klucze i Piliça. T. 3. Cz. 1, Olkusz 2000*, tenże, *Przewodnik po ziemi olkuskiej – gminy Bolesław, Bukowno i Sławków. T. 2. Cz. 2, Olkusz 2001*.

24 Por. *Kartki z dziejów Gminy Bolesław*. Oprac. J. Liszka, Bolesław 1998. J. Liszka też jest redaktorem cyklu wydawniczego „Bolesławskie Zeszyty Historyczne”.

25 Część dorobku tego autora została poddana niestety mocno krytycznej analizie por. J. Krajniewski, *Szalenstwo pisania* [w:] *Regionalizm w szkolnej edukacji – wielokulturowość...*, s. 204–219; mojezagłębie.blogspot.com/2009/08/szalenstwo-pisania_19.html (dostęp: 03.07.2011r.); S. Witkowski, Recenzja książki: *Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim i okolicy*. Red. B. Ciepela, wyd. Progress, Będzin 2004, [w:] *Regionalizm w szkolnej. Pogranicze...*, s.125-127.

26 Por. J. Krajniewski, *Szalenstwo pisania...*, [w:] *Regionalizm w szkolnej edukacji-wielokulturowość...*,s. 204–219 ; mojezagłębie.blogspot.com/2009/08/szalenstwo-pisania_19.html (dostęp:03.07.2011r.).

27 *Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim i okolicy*. Red. B. Ciepela, Będzin 2004; *Śladami Żydów w Zagłębiu Dąbrowskiego. Wspomnienia*. Red. B. Ciepela, M. Sromek, Będzin 2009.

28 B. Ciepela, *Zagłębiowskie Kopalnie Węgla w czasopiśmie naukowo-technicznych*, Będzin – Grodków 2008

29 Por. *Klub Kronikarzy Zagłębia im. Jana Przemszy-Zielińskiego. R. 1, 2000*, „Zeszyt Muzealny” nr 8, 2006.

tyce lokalnej.³⁰ Od lat funkcjonuje lokalna gazeta „Wiadomości Zagłębia”. Wydano już kilkanaście numerów „Echa Dawnych Strzemieszyc”, periodyku bardzo zasłużonego w opisie lokalnej historii. Ukazywał się również „Ekspres Zagłębiowski”.

Powstają fora dyskusyjne skupiające lokalnych działaczy.³¹ Działa inicjatywa polityczna Komitet Rozwoju Zagłębia, a także Związek Zagłębiowski wydający periodyk „Nowe Zagłębie”, na którego łamach udało się zamieścić w formie popularnonaukowej doniesienia o nowinkach archeologicznych z regionu zagłębiowskiego.³² Jakiegokolwiek próby likwidowania zagłębiowskiej tożsamości spotykają się z ostrymi protestami. Przykładem może tu być publikowane wystąpienie b. prezydenta Dąbrowy Górniczej Jerzego Talkowskiego na konferencji poświęconej wielokulturowości.³³

Bardzo ważne są także opracowania odnoszące się do dziejów sportu w Zagłębiu Dąbrowskim. W pierwszej kolejności wymienimy opracowanie zbiorowe pod redakcją Henryka Rechowicza.³⁴ Jedną z najważniejszych jest opracowanie zbiorowe pod redakcją naukową Mirosława Ponczka, Sławomira Witkowskiego i Adama Fryca.³⁵ Warto w tym miejscu zauważyć, że M. Ponczek jest autorem wielu publikacji poświęconych dziejom sportu

30 Por. *Materiały Klubu Kronikarzy Zagłębia Dąbrowskiego do nauki o regionie*. R. 3, 2007.

31 Por. P. Bielecki, *Działalność Forum dla Zagłębia Dąbrowskiego w regionie* [w:] Regionalizm w szkolnej edukacji – wielokulturowość..., s. 38–39.

32 Por. D. Rozmus, *Poszukiwacze zaginionego Zagłębia*, „Nowe Zagłębie”, 5 wrzesień-październik 2009, s. 52–53; D. Rozmus, *Twarze św. Wojciecha*, „Nowe Zagłębie”, 6 listopad-grudzień 2009, s. 9–11; D. Rozmus, *Magiczne pochówki krów w Dąbrowie Górniczej – Łośniu*, „Nowe Zagłębie”, 8 marzec – kwiecień 2010, s. 6–7.

33 J. Talkowski, *Dyskusja* [w:] Regionalizm w szkolnej edukacji – wielokulturowość..., s. 201–202.

34 J. Talkowski, *Dyskusja* [w:] Regionalizm w szkolnej edukacji – wielokulturowość..., s. 201–202.

35 *Z dziejów kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim i rejonach ościennych*. Red. M. Ponczek, S. Witkowski, A. Fryc, Sosnowiec [i in.] 2010. Przy okazji warto zaznaczyć, że te osoby były głównymi organizatorami konferencji poświęconej dziejom sportu, która odbyła się w murach Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu, 20 maja 2010 roku.

36 Spośród licznych publikacji, wymienimy na przykład prace zwarte katowickiej szkoły historyków kultury fizycznej (uznanej szeroko w Polsce), które wiele wniosły do dziejów ogólnych branżowych Zagłębia Dąbrowskiego, m.in. klasyczne dzieło z lat 80-tych ubiegłego stulecia, np. M. Ponczek, *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864-1939*, Katowice 1992, czy też M. Ponczek, M. Szczerbiński, *Z dziejów prasy sportowej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu 1920-1986*, Katowice 1988, M. Ponczek, *Z przeszłości ruchu sportowego w Zagłębiu Dąbrowskim do 1939 roku*, Sosnowiec 1992, M. Ponczek, *Z dziejów piłki nożnej w Zagłębiu Dąbrowskim podczas II wojny światowej*, Sosnowiec 1992, M. Ponczek, *Szkice z dziejów kultury fizycznej na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w pierwszych latach po II wojnie światowej*, Sosnowiec 1993, M. Ponczek, *Dzieje zagłębiowskiego i olkuskiego „Sokoła” do 1939 roku*, Sosnowiec 1994, M. Ponczek, *Z tradycji olimpijskich w Zagłębiu Dąbrowskim*, Sosnowiec 1994, M. Ponczek, *Męska piłka nożna w stuleciu miasta Sosnowca 1902-2002*, Katowice - Sosnowiec 2002, M. Ponczek, A. Fryc, *Dzieje piłki nożnej mężczyzn w Sosnowcu*, Sosnowiec 2006. Por.: *Z dziejów kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim*, dz... cyt.

w regionie, które są naszym zdaniem ważnym przyczynkiem w badaniach historii Zagłębia Dąbrowskiego.³⁶

Istotne są również publikacje - monografie miast regionu, a także opracowania poruszające zagadnienia związane z pograniczem śląsko-małopolskim.³⁷

Osobnego omówienia wymaga stan badań nad zabytkami kultury żydowskiej. Jeżeli weźmiemy pod uwagę cmentarze żydowskie, Zagłębie Dąbrowskie i regiony przyległe to jeden z najlepiej pod tym względem opracowany obszar naszego kraju.³⁸

Badania archeologiczne w regionie prowadzone przez kilka ośrodków regionalnych zaowocowały rewelacyjnymi wynikami, które już mają oddźwięk międzynarodowy, o czym świadczy przedstawianie rezultatów badań na najpoważniejszych konferencjach międzynarodowych w Sofii (2005 r.), Krakowie (2006 r.), Sztokholmie (2011 r.)³⁹ i innych. Wspomina się o nich w książkach o charakterze podręczników akademickich.⁴⁰ Wyniki

37 *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*. Red. F. Kiryk, R. Kołodziejczyk, Warszawa - Kraków 1978; *Siewierz, Czeladź, Koziegłowy: studia i materiały z dziejów Siewierza i księstwa siewierskiego*. Red. F. Kiryk, Katowice 1994; *Dzieje Sławkowa*. Red. F. Kiryk, Kraków 2001; J. Rajman, *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków, 1998. Ze starszych monografii - już przestarzałych wymienimy: *Sosnowiec. Zarys rozwoju miasta*. Red. H. Rechowicz, Warszawa - Kraków 1977; *Dąbrowa Górnicza - zarys rozwoju miasta*. Red. W. Długoborski, Katowice 1976.

38 M. Derus, D. Walerjański, *Cmentarze żydowskie w województwie katowickim. Historia, stan zachowania, problemy ich ochrony*, [w:] *Cmentarze żydowskie. Studia z dziejów kultury żydowskiej w Polsce*. T.2, Red. J. Woronczak, Wrocław 1995; D. Rozmus, *Nowe dane dotyczące cmentarzy żydowskich w dawnym powiecie olkuskim, w granicach administracyjnych do 1975 roku*, „Ochrona Zabytków” 1/1999; tenże, *Ślady polichromii na nagrobkach żydowskich z obszaru dawnego powiatu olkuskiego*, „Ochrona Zabytków” 2000, nr 1, s. 85-92; D. Rozmus, *Cmentarze żydowskie ziemi olkuskiej*, Kraków 1999; K. Urban, *Cmentarze żydowskie, synagogi i domy modlitwy w Polsce w latach 1944-1966 (wybór materiałów)*, Kraków 2006; L. Hońdo, D. Rozmus, A. Witek, *Cmentarz żydowski w Pilicy. Materiały inwentaryzacyjne*. Red. L. Hońdo, Kraków 1995; K. Kocjan [i in.] *Nowy cmentarz żydowski w Olkuszu*, Kraków 2003; L. Hońdo [i in.] *Cmentarze żydowskie w Dąbrowie Górniczej i Sławkowie*. Red. D. Rozmus, L. Hońdo, Kraków 2004; Anna Michałowska, Dariusz Rozmus, Marta Rozmus, *Stary cmentarz żydowski w Olkuszu. Materiały inwentaryzacyjne*, Olkusz 2007. W przygotowaniu do druku są opracowanie odnoszące się do cmentarza żydowskiego w Będzinie (J. Krajniewski, L. Hondo. D. Rozmus) oraz w Jaworznie (L. Hońdo, D. Rozmus, S. Witkowski); D. Rozmus, *De Judeorum arte sepulcrali: motywy artystyczne w żydowskiej sztuce sepulkralnej w ostatnich dwustu latach na przykładzie cmentarzy w Będzinie, Czeladzi, Olkuszu, Pilicy, Żarnowcu i Sławkowie*, Kraków 2005; *Z dziejów Żydów w Zagłębiu Dąbrowskim*. Red. D. Rozmus, S. Witkowski, Sosnowiec 2006; J.K. Cymbler, *Cmentarz gmin żydowskich Będzina i Czeladzi*, Tel Aviv 2007.

39 D. Rozmus, *Smelting lead and silver settlements functioning in archaeological sites nearby at the early medieval Poland, period 11th-12th Century in Poland*, Mining - Metallurgy - Metalwork, Non - Ferrous Metal - The Cultural History - An International Seminar in Stockholm May 5-7, 2011.

40 A. Buko, *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej*, Warszawa 2011, s. 357-340.

tych badań, zwłaszcza poświęconych początkom metalurgii srebra i ołowiu, w sposób bezwarunkowy zmieniają spojrzenie na początki gospodarki w naszym kraju w początkach państwa Piastów. Najważniejsze osiągnięcia omówiono również w sposób popularnonaukowy w ostatnich latach na łamach „Nowego Zagłębia”.

Mamy nadzieję, że nasz artykuł da osobom zainteresowanym historią regionalną przydatne narzędzie do dalszych, może nawet własnych, dociekań w tej potrzebnej i modnej gałęzi badań historycznych.